

ŠALCERNIS

Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direkcija

Nr. 91 2014 m. Lapkritis

Ir pačią niūriausią rudens dieną...

Ir pačią niūriausią rudens dieną, sėdėdamas savo pastogėje, žvelgdamas pro langą į tamsius debesis ir krintančius šalto lietaus lašus, gali pamatyti daugiau šviesos, nei jos iš tikrųjų yra. Gali, jei tos šviesos atsineši iš saulėtų vasaros dienų. Kiek atsinešei, tiek ir turi. Taip yra kalbėjęs labai savitas rusų rašytojas Michailas Prišvinas.

Labai dažnai tokias paprastas tiesas atrandame knygose, bet dar dažniau jaučiame jas, gal tik nemo-kame žodžiais apibūdinti. Štai ir aišku, kodėl gamtininkai (ir ne tik tai jie) vasarą stengiasi kuo daugiau pamatyti, išgirsti, pajauti. Išsaugota vasaros akimirka sušildo pačią niūriausią rudens dieną. (Be to, nepamirškime, ką porino marcinkoniškis Juozas Averka: „Ar tau gerai – dainuojai, ar tau blogai – dainuojai...“) O Jonas Bajorūnas, prisimindamas „Subatėlės vakarėly“, rašo: „Atrodė, kad Džievulis saulį palei pacių žamį prispaudė. Jei ne šaltas Ūlos vanduo, tai būtų mėm iškepy kap paucienė an skarvados...“ Visiems buvo karšta, o vis tiek visi šoko ir dainavo. Ir prisiminimas liko geras. Bet ramus pokalbis su aštuoniasdešimtmečiu menininku Druskininkų kurorte irgi gali išlikti kaip svarbus vasaros akcentas. Visiems svarbu sugrįžti mintimis į praeitį, kurioje ir karštų, ir audringų dienų buvo daug. Rudens pradžia mūsų Parkui taip pat turtinga. Todėl ir nebijome ateinančios žiemos. Prisiminimuose išsaugota vasaros dienų saulė netruks susitikti su pavasarine šviesa.

Prisiminimus, tik daug tolesnių epochų saugo ir mūsų muziejai. Per Šv. Roko atlaidus, švenčiant Merkinės 655 metų jubiliejų, po Šv. Mišių senojoje Merkinės bažnyčioje įvyko naujojo Merkinės choro (vadovas Kęstutis Breidokas) debiutinis koncertas, papuošęs Šv. Roko atlaidus trumpu, bet skambiu, sodriu ir jaudinančiu koncertu. Tą dieną Merkinėje vyko koncertai, mugė, duris atvėrė rekonstruotas Merkinės muziejus, kviečiantis naujai pažvelgti į šio krašto praeitį.

Adelbertas Nedzelskis. „Man Druskininkai gražiausi buvo, kai medžiai buvo didesni už namus.“
Brolių ČERNIAUSKŲ nuotrauka

Rengiant naująją Merkinės muziejaus ekspoziciją muziejaus direktoriui Mindaugui Černiauskui talkino, konsultavo ir Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, Varėnos Švietimo ir kultūros ir sporto skyriaus vedėjo pavaduotoja Regina Svirskienė, Genocido aukų muziejaus direktorius Eugenijus Peikštenis, kuris 1984–1986 m. dirbo Alytaus kraštotyros muziejaus Merkinės filialo mokslo darbuotoju, o 1991–1993 m. – Dzūkijos nacionaliniame parke etnografu. Brolių ČERNIAUSKŲ nuotrauka

„Subatėlės vakarėly...“

Senoliai porina: „Vakaruška tai visa veselybė. Suveina būdavo jaunimėlio iš visų pasvėtių. Bernai kvietkų už kepurės užsikišy, merguzėlės su rūtų šakeli rankelėn. Muzikos cik užgraina ir visi aina tancun. Kas nemokėjo polkaitės sutrapsėc ar „padispano“ apsisuc, tai šokdavo kadrilių. Būdavo sustoja keliom ailiom, tai pakol visus „štriopus“ atšoka, tai daug česo užima.

Kap anksčiau, tep ir dabar norėjom atgaivyc tų senų gražių vakaruškų, kokia buvo anksčiau. Pėtnyčios vakaras buvo karštas kap ir visa liepa. Rinkos žmonės in Darželių kaimų, kur buvusios girininkijos kieman graino muzika, kviesdama visus šokc polkaitį, padispanų, sukcinį ir, žinoma, senovinį dzūkiskų kadrilių. Tep ir prasdėjo kasmetinis folkloro festivalis „Subatėlės vakarėly...“.

Daugel žmonių apsėdo dzirvonaicį, apsuptų gražių pušalaitių ir baltų beržėlių. Vakaruškon graino folkloro ansamblis „Ratilai“ iš Vylniaus (vad. Darius

Mockevičius), gražiai savo armonikaiti jiem pritarė muzikantų muzikantas Pranas Ulbinas iš Varėnos. Savo senovinėm giesmėm visus džiugino „Žeirios“ folkloro ansamblio daininykai. Kų muzikos graino, tų visi šoko. Pradzion nedrąsiai, ale paskui drūčiai? Nikdi tas kiemas nematė ciek daug svecų vienu rozu. Saulė jau seniai buvo paskavojus Grūdod pakraščiuose, kap in vakaruškų atvažavo dar vieni ilgai laukci sveteliai iš Ukrainos. Nors ir sutemė, ale dar ilgai Darželių kaimo šunis lodzino skambios ukrainiečių dainos ir graži kapelijos muzika.

Subata. Ankscyvas rytas. Kepamais pyragais, grinėm „babkom“ kvepia visas Marcinkonių sodzus. Ba šiandien antra festivalio dziena. Suvažavo dar daugiau svecų iš visos Lietuvos. Folkloro ansamblis „Druja“ iš Varnių (Žemaitija), folkloro ansamblis „Verpeta“ iš Kaišiadorių (Dzūkija), Smalvų kaimo kapela iš Zarasų rajono (Aukštaitija), folkloro ansamblis „Stadalėlė“ iš Druskininkų (Dzūkija) ir prie jų prisjungs folkloro ansambliai: „Kalina“ iš Ukrainos, „Žeiria“ iš Varėnos, „Ratilai“ iš Vylniaus.

Po gardžių pietų ansambliai ruošės pirmiem koncertam, katriej vyko trecių valandų dzienos Margionių ir Lynežerio kaimuosa. Ty visus suciko vaišingi vieciniai Dzūkai – Margionių ir Lynežerio kaimų žmonės, o jau šaštai valandai visi kolektyvai susrinko Marcinkonysa prie Kastinio ežero, kur buvo antros dzienos baigiamasis koncertas.

Nuog penktos valandos veikė Dzūkiskas turgelis, kur pynėjai buvo kašikų pripyny, gaspadinės babkų prikepy ir sūrių prispaudy, nu ir tep visokiausio prajovo buvo.

Gražu klausyc, kap mūs kraštan *dainuoja Žemaitiska* arba *uturoja Aukštaitiskai*, ale vis ciek gražiausia, kap gieda Dzūkiskai. Gražai visi kolektyvai giedoj ir graino, ale dar gražau šimtai žiūrovų jiem pritarė – rankelėm plojo, koyalėm trapsėjo. Visus su šventi sveikino Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direktorius Eimutis Gudelevičius, Varėnos savivaldybės mero pavaduotojas Alvydas Valeiša. Koncerto pabeigoj kartu su Marcinkonių kaimo etnografiniu ansambliu sugiedojom bendrų giesmį „Devyni metai kap vieną dzieną...“.

Nedėlia. Gaidzai gieda, česa kelcis. „Užkirty“ košės visi festivalio dalyviai pakriko po Nacionalinį parkų, kad pamacytų, kap gyvena „pieskiniai“, dar kitap vadinami „šiliniai“, Dzūkai. Visus svecus (visas tris dzienas) lydėjo ir jiems visakame mačino direkcijos darbuotojai, katriem labai dzidelis AČIŪ!

Viso folkloro festivalio „Subatėlės vakarėly...“

Svečiai iš Ukrainos folkloro ansamblis „Kalina“.
Rugiapjūtės pabaigtuvių inscenizacija

Dainuoja Marcinkonių etnografinio ansamblio moterys

baigiamasis koncertas vyko Žiūrų kaimo Margų pievon. Gražu tynais. Ale jau karštelis buvo kap nikdi. Atrodė, kad Džievulis saulį palei pacių žamį pripaudė. Jei ne šaltas Ūlos vanduo, tai būtumėm iškepy kap paucienė an skarvados.

Pas mus visadu tep: kap gražai visas festivalis prasdėjo, tep viskas gražai ir pasbeigė. Nebūt festivalio, jei nebūt tokių žmonių kap... Dzūkai. Ne dovanai dainon pasakya: „Dzūkas dainuos, trauks iš bėdos, Dzūkas Jum širdžį atsidoos.“

Gyvosios archeologijos festivalis Kernavėje

Tai buvo jau penkioliktoji archajiškų amatų, karybos ir muzikos šventė Kernavėje. Anksčiau šis festivalis trukdavo tris dienas, dabar dvi. Bet ir vienu, ir kitu atveju yra per mažai laiko tam, kad galėtų pilnai atsiskleisti visi amatai. Toks festivalis gali vykti ir savaitę, gal dar ilgiau, panašiai kaip mūsų pynimo stovykla, tada atsiranda daugiau laiko tikrai įvairiems eksperimentams, toks, berods, ir yra šios šventės tikslas – kuo daugiau eksperimentuoti.

Dauguma dalyvių, o jų būna apie trys šimtai ir iš įvairių šalių, ne tik demonstruoja senus amatus ar tradicijas, tačiau ir tapatinasi su tam tikru gyvenimo būdu. Dėl to yra susidariusi vidinė dalyvių bendruomenė, tarpusavio supratimas. Tokiu būdu mes atsirandame tarytum kitame laikmetyje, o šiuolaikinis žmogus yra įleidžiamas trumpam žvilgtelėti į mūsų įsivaizdavimą apie tai, kokie buvo žmonės ne tik viduramžiais, bet ir, sakykime, akmens amžiuje, neolito laikais, kada žmonės gyvendavo molinėje trobelėje, dengtoje nendrėmis, ir dėvėjo kailiais arba iš liepos plaušų pasigamintais drabužiais. Mūsų grupelė kartu su Luku Miškiniu ir Agota bei Jovaru Norkūnais festivalio metu užsiimame drevine bitininkyste ir žvakių liejimu.

Yra keletas labai gyvų ir išskirtinių akcentų šios šventės metu. Pirmiausia tai dabar nevykstantis dėl laiko stokos keramikos išdegimas didžiuliam lauke, puodą reikia nulipdyti, išdžiovinti, įkaitinti ir išdegti, ir dar atausinti. Ramius amatus ir gerus daininikus šiek tiek kartais užgožia gana agresyvi karyba, nedidelę aikštę, kurioje vyksta taip vadinamos „viduramžių kovos“, visada apspinta didelis būrys smalsuolių, tie karžygiai kartais ir nejuokauja, visapusiškai pasirengę, gali linksmintis per naktį, o po to išeiti į „karo lauką“. Šventės organizatoriai, Kernavės kultūrinio rezervato direkcija, pasikviečia labai gerų dainininkų iš Gudijos, Vengrijos, Latvijos, Rusijos, Lietuvos. Labai daug žmonių būna šalia Jean – Loup Ringot, prancūzo iš Vokietijos, kuris

Dzidelis dėkui Lietuvos kultūros tarybai už finansinį pagalbų ruošiant folkloro festivalį „Subatėlės vakarėly...“.

Su Džievu! Iki kitų metų!

Subatėlės vakarėlio gaspadorius **Jonas BAJORIŪNAS**

*Sandros BAJORŪNAITĖS
ir Ričardo SINKEVIČIAUS nuotraukos*

moka daugybę amatų, pradedant birbynių darymu iš žąsies plunksnos ir baigiant ugnies išgavimu, sukuriant labai aukštą slėgį paprastame rage. Tiek amatų, tiek tradicijų festivalyje galima pamatyti labai daug ir labai įvairių. Tačiau kai kas pradingsta, anksčiau labai gerai lenkai gamindavo degutą iš beržo tošies, procesas lygiai toks pats, kokį ir mes naudojame. Nebeliko ir geležies lydymo iš balų rūdos, regis, jog tai visai nesenas amatas, gyvavęs dar 19 a., tačiau nelengva yra atkurti šį gana sudėtingą procesą, kurį anksčiau festivalio metu parodydavo Kauno technologijos universiteto docentas Jonas Navasaitis.

Tačiau patys svarbiausi Kernavėje, žinoma, yra piliakalniai, Pajautos Slėnis ir Neries upė. Vien dėl jų čia verta retsykiais apsilankyti. Ne viską galima pamatyti, kas guli archeologiniuose sluoksniuose, tačiau kraštovaizdis čia nesikeičia nuo paskutinio ledynmečio, kaip „Velnio duobė“ prie Aukštadvario arba Merkio ir Nemuno santaka prie Merkinės. Todėl čia gali atgimti pačios įvairiausios vizijos, gali kilti įvairiausios mintys ir svajonės, o patys gyviausi anų laikų priminėjai čia šventės metu būna gyvulių ūkis ir žirgai, kurie pajodina visus norinčius.

Romas NORKŪNAS
Autoriaus nuotrauka

Kai medžiai buvo didesni už namus

Liškiavoje, Onutės ir Antano Lankelių pirkioje pagarbiai saugomas Onutės tėvelio Antano Karlono portretas, kurį nutapė ilgametis M. K. Čiurlionio memorialinio muziejaus vadovas, menotyrininkas, Druskininkų miesto garbės pilietis Adelbertas Nedzelskis.

Prieš septynerius metus apie savo vyro Antano mirtį Agota Karlonienė taip kalbėjo: „Aš, būdavo, atsikeliu, nuveinu karvės melžt, kad jis sėdzi kieme an suolelio, sakau, ko gi tu, Antan, sėdi, o jis – noriu namo važiuot, laukiu, tai visų savaitį taip, nu ir kap sykis septyniom valandom ryti ir išajo, kap išbūrė... Ir prašė išvežt iš svirno javų, kad būt tuščias svirnas, nu ir kap numirė, tikrai, ten svečius ir maitinom, svirne... Mat kaip nujautė.“

Agotos Karlonienės žodžiai primena mums, kaip išeina senoji Lietuva. Miršta senas žmogus iš anksto pasirengęs, miršta paprastai. Ir amžino poilsio gula čia pat, savojo kaimo kapinėse. Dabar dažniausiai būna kitaip. O Adelberto Nedzelskio prisiminimas, kad prieš 50 metų Druskininkuose medžiai buvo didesni už namus, irgi mums gali pasirodyti kaip gili senovė. O buvo taip. Lietuvos kaimuose, miesteliuose ir kurortuose seni ąžuolai, šimtametės liepos ir pušys iškilo virš namų. Kraštovaizdžio pasikeitimas esminis, o suvokiame jį kaip natūralų. Žmogaus akis labai greitai pripranta prie naujovių. Bet kaip

naudinga kartais atsigręžti atgal...

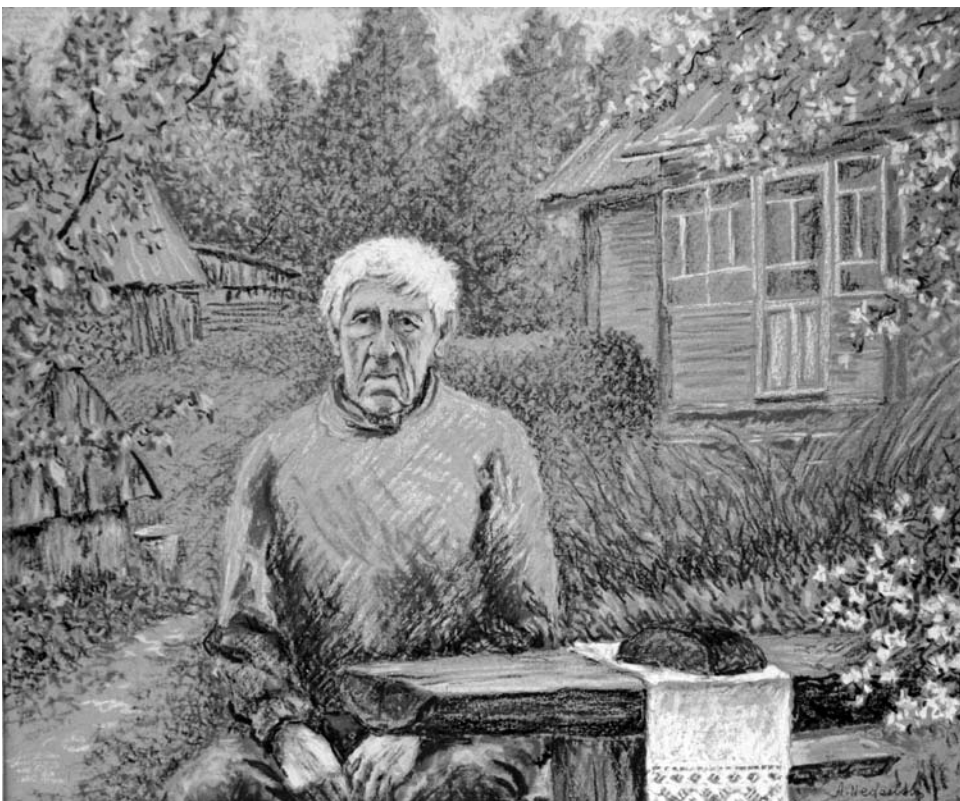
Apie tai „Šalčinio“ redkolegijos narys Henrikas Gudavičius kalbasi su Adelbertu NEDZELSKIU

Papasakokite to paveikslą, kabančio Liškiavos kaimo pirkioje, atsiradimo istoriją.

Paprašė Antanas Lankelis, sako, žmonos tėvukas toks šviesus žmogus, būtų gerai jį nupiešti, aš nuvažiavau, vieną kartą su juo pasišnekėjau, kitą kartą, paskui pradėjau komponuoti, tą stalą, duonos kepalą, jis buvo žemdirbys. Man ten buvo smagu su juo, ir tas kiemas gražus... Kai mirė Antanas Karlonas, buvo pašarvotas, tai greta ir tas paveikslas pakabinatas, žmonės ateidavo atsisveikinti, tai Lankelis pasakydavo, kas tapė, tai tie kūriniai, matot, kartais turi tokį gyvenimą... Galit dėti tą portretą į „Šalčinį“, vertingas jūsų laikraštis, nuotraukos geros.

Jums jau daugiau nei aštuoniasdešimt, o dar dirbate – rašote prisiminimus, tapote. Prieš keletą metų išleidote gražią ir turiningą knygą apie dailininką Algimantą Švėgždą. Išduokite „Šalčinio“ skaitytojams sveikatos paslaptis, juk jūsų kartos jaunystė nebuvo lengva.

Jaunystė mano prabėgo Buriatijoje, už Baikalo. Buvau kartu su motina, o tėvą atskyrė, jis pateko į lagerį taip vadinamoj Komi respublikoj. Dešimt metų kirtau mišką. Žiemos ten žiaurios, eini į darbą – šaltis penkiasdešimt laipsnių. Kai paimi kirvį, atrodo, kad įkaitintas kotas, taip šaltis veikia, nu, paskui pradedi apšilti dirbdamas. Vasarą uodai, karšta ir vandens nėra. Grįžau į Telšius 1958 metais, mokiausi dailės Telšiuose. O kai Čiurlionis mane „paragino“ studijuoti Institute, ir kai baigiau, tai mokslinio darbo imtis jau buvo vėlu, pradėjau dirbti Druskininkuose. Mums dabar sunku įsivaizduoti, kokios ubagiškos tada buvo algos tokiems darbuotojams... O apie Buriatiją

Adelberto Nedzelskio 2001 m. nutapytas Antano Karlono portretas

prisiminimų yra visokių. Esi išstremtas, nepelnytai nubaustas – ir sutinki gerų žmonių. O būna gyvenime priešingai: visi dabar gyvenam savo nepriklausomoj valstybėj, ir tau staiga bruka nepriimtinius dalykus, ir žinai, kad į gatvę neisi šaukdamas, nu, tyliai nepriimi šito, atmeti... Dabar susirašinėju su vienu buriatu, jis mokslininkas, parašė knygą apie mūsų ešeloną, 1948 metais atvežtą į Buriatiją. Iš keturių tūkstančių atvežtųjų per pirmus metus mirė du su puse tūkstančio. Knyga rusiška. Buriatų kalba nesiskiria nuo mongolų, bet jis nebemoka savo kalbos. Tiktai kaimuose dar kai kas kalba buriatiškai. Tai aš jam ir rašau: yra toks rusų dailininko Surikovo paveikslas „Pokorenyje Sibiri“, tai tu jau dabar esi „pokorionnyj“, kad pamiršai kalbą, jau jie savo planą įvykdė... Bet šitas mokslininkas tai supranta, o kiek yra tokių, kurie nesupranta, kad pamiršti savo kalbą yra skaudu.

Kai jūs sakote, kad ir dabar kažkas vis bruka mums nepriimtinius dalykus, tai pirmiausia išky-la prieš akis tos naujosios pramogos Druskininkų kurorte...

Labai pasikeitė Druskininkų kurortas, kaip ir visas gyvenimas. Aš Druskininkus pažįstu jau penkiasdešimt metų. Kai atvažiavau čia, tai dar buvo tas esminis Druskininkų bruožas, kad medžiai aukštesni už namus. Medžiai dominavo. Buvo pušynas, ir buvo namai po pušų lajomis, o kai sanatorija „Nemunas“ iššoko, tai ir sugriuvo viskas. Kur tie penkiaukščiai prieš turgų, ten buvo pušynėlis. Dingo ne tik pušys, ir kadagiai dingo. Kadagys labai gaivina orą, bet jis yra jautrus. O kai Čiurlionis rašo apie savo namus, kai vardina viską, tai jam labai svarbu ta „mūsų kadagių kalvelė“. Iš jo namų buvo reginys į pievas, į mišką, o miškas daug arčiau, ir kai už to miško leidžiasi saulė, tai... nu šito jau nebėra... Bet kalbėkim ne apie detales, o apie žmogaus, būnančio Druskininkuose, pasaulėjautą. Kodėl Čiurlionis pasakė vieną kartą: „Aš tvirtai nusprendžiau visus savo darbus skirti Lietuvai“? Čiurlionio biografijos faktais yra spekuliuojama, bet užtenka atsiminti, ką jis pasakė apie lietuvišką dangų, ir bus nebesvarbu, kad daug metų gyveno Lenkijoje. Jis sakė, kad dangus Druskininkuose yra lietuviškas, ir kai tai suvoki, „širdis pradeda smarkiau plakti, o siela himnus giedoti tam, kuris Tėvynę tau davė“.

Čiurlionio dienoraščius jūs cituojate atmintinai... Čiurlionis yra labai turtingas, kai jį pradedi studijuoti. Profesorius Lansbergis padarė napaprastai daug. Į vienos knygos sutiktuves profesorius pakvietė mane,

tai aš ir sakau, kad esu tik skaitytojas, bet perskaityti viską apie Čiurlionį taip pat yra darbas.

Karolį Dineiką ir jo Sveikatingumo parką jūs gerai prisimenate? Yra liudijimų, kad ligoniai pasveikdavo, patikėję Karolio Dineikos pratimais.

Taip. Susitikdavom ir pasikalbėdavom, bet bėgioti man nebuvo kada, aš turėjau savo sritį. Tų įvairiausių susitikimų per tuos metus buvo daug. Berlyne, Baltistų konferencijoje, kai Viktoras Falkenhans pamatė mus iš Lietuvos, tai pirmiausia paprašė parvežti į Druskininkus nuoširdžiausius linkėjimus Karoliui Dineikai.

Sveikatingumo parką pradeda atgaivinti, bet kodėl tik dabar?

Gera, kad pradeda, ir pušeles jau sodina... O požiūris į Čiurlionį yra spekuliatyvinis, ir daroma kas nors tada, kai jau nebegalima nedaryti. Čiurlionio kelias apleistas visiškai. Japonai žavėjosi, ir aš viešai tada pasakiau – atiduokit japonams, jie pastatys angarą, padarys tų vietų nuotraukas, ir tas brangias skulptūras išsaugos, nes mes net piktžolių nušienautose aikštelėse negalim, puvimo sustabdyt nemokam... Devyniasdešimtais metais su Algirdu Valavičium sutvarkėm Čiurlionio kelią, viskas buvo suremontuota, bukletas išleistas – viskas už šešis tūkstančius litų. Ir nuo to laiko niekas nedaroma, ir tendencingai nedaroma, kad nepakenktų komerciniams maršrutams... Aš toli nuo politikos, turiu savo sritį, bet aš suvoki, kur yra gėris, kur blogis, todėl atsiriboju. Pasakau, kas nepatinka, bet į gatvę su šūkiomis neinu. Yra juk daug žmonių, kuriems viskas, kas Druskininkuose vyksta, atrodo gerai.

Negalim pokalbio baigti liūdnei. Juk ir šią vasarą mūsų tautos genijus paminėtas pagarbiai. Tarptautiniame menų festivalyje „Druskininkų vasara su M. K. Čiurlioniu“ ir jūs garbingiems svečiams iš viso pasaulio rodėte Druskininkuose Čiurlionio takus.

Aš jau sakiau, kad Čiurlionis svarbus visam pasauliui. Šitai kūrė visi didieji menininkai. Peizažas jiems visada yra daugiau nei konkretus peizažas konkrečioje šalyje. Kai ieškom ypatingo tautiškumo Čiurlionio kūryboje, dažniausiai visi prisimena „Karalių pasaką“. Bet tokią pasaką supranta visas pasaulis... Pats Čiurlionis yra ypatingas pasaulis.

Ačiū už pokalbį.
Henrikas GUDAVIČIUS

Marcinkonys – miško žvalgų gyvenvietė

Marcinkonys. Brolių ČERNIAUSKŲ nuotrauka

Marcinkonims, išskirtinei šilinių dzūkų gyvenvietei, šiomet jau 410 metų. Istorijos šaltiniuose šiuo metu žinomas anksčiausias Marcinkonių kaimo paminėjimas – 1604 m. Tai Merkinės parapijos metrikinių aktų nuorašai, kuriuose greta pavardžių fiksuoti ir gyvenviečių pavadinimai. Dabar Marcinkonys yra vienas didžiausių Lietuvos kaimų (pagal teritoriją), pasižyminčių unikalia gamta, senąja architektūra, turtinga istorija ir iki šių dienų išlikusiu tradiciniu gyvenimo būdu, papročiais bei amatais.

Kaimas žinomas, gausiai lankomas turistų. Jo išaugimas yra susijęs su Sankt Peterburgo – Varšuvos geležinkeliu. Kažkada pro Marcinkonis traukiniu pravažiudavo ir pats Rusijos caras bei jo šeimos nariai. Dabar šiame geležinkelio ruože Marcinkonys – paskutinė maršruto stotelė.

Kiekviena vietovė turi su jos atsiradimu ir pavadinimu susijusią legendą ar pasakojimą. Apie Marcinkonis vietiniai gyventojai žino tokią legendą: „Senais laikais Merkinės pilies bajoras Kirklys siuntė du vaizbūnus į šiuos plačius miškus, per kuriuos ne tik priešų pulkai galėjo prie Merkinės slinkti, bet ir pavieniai plėšikai slapstydavosi. Žinojo Merkinės pilies saugotojai apie tarp miškų esantį didelį kalną, kuris dėl savo aukštumo buvo vadinamas Dangakalniu. Miškas apie kalną buvo išdegęs – tad buvo gerai ir toli aplinkui matyti. Todėl bajoras Kirklys siuntė du vaizbūnus Marcų ir Šlamintą, kad šie iš tolo Merkinę apie gresianti pavojų įspėti galėtų. Šlamintas su savo vyrais apsistojo netoli Skroblaus upelio. Atėjus nakčiai vyrai sumigo, o netoliese esantys priešai užpuolė juos ir visus išžudė. Toj vietoj atsiradusį kaimą žmonės Kapiniškiais vadina. Kitaip susiklostė Marcaus likimas. Jis su savo vyrais apsistojo ant Dangakalnio, sukrovė čia didelius laužus,

kaip buvo liepta, kad, atėjus pavojui, juos uždegti galėtų – duotų Merkinei ženklą gintis². Ir tik tuomet pasklido patys po platų mišką, ieškodami vietos, kur apsistoti galėtų. Nebuvo šalia Dangakalnio¹ jokio upelio ar šaltinio, tad vyrai pradėjo ieškoti vandens po visą mišką. Tolokai ėjo, kol ežerą priėjo, kurio viduryje pamatė salą. Marcus pasakė: „Man ši vieta miela.“ Čia ir įsikūrė, o salą pavadino Mielaviete. Aplink salą kūrėsi ir plėtėsi Marcaus kiemas. Tik daug vėliau, krikščionybei atėjus, kai lenkų kunigai pavadinimą rašė, supaprastinti norėdami Marcinkonimis pavadino³. Kaimo pavadinimas kildinamas iš asmenvardžio su patronimine priesaga – Marcinkonis⁴. Galima sieti su Marcinovičiaus pavarde, užfiksuota Merkinės bažnyčios metrikų knygoje⁵.

Marcinkonių pradžia sietina su miško žvalgiais ir kirtėjais, įsikūrusiais prie Juodupio upelio⁶. B. Kviklys nurodo, kad kaimas yra įsikūręs prie Dorupio ir Grūdų upių⁷. Dorupis – kitaip dar Zackagiris, nors senieji marcinkoniškiai jį dažniausiai vadino upe-laiti ar upeliu. Apie kaimą, esantį Dainavos girioje, toliau nuo pagrindinių centrų ir kelių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais turime labai nedaug duomenų.

1637 m. čia 4 valakų žemės plote priskaičiuojami 8 kiemai⁸. Tuo laiku Marcinkonių miškai priklausė Merkinės girininkijai, jos antrai „kvaterai“. 1637 m. Merkinės miškai buvo tvarkomi ir suskirstyti į 7 draudynes arba apsupas: Stegulė, Jogielos kalnas, Sausalalis, Valkugalio, Dragiškės, Raistas, Zagučionys ir Tridriškiai. Merkinės „kvaterai“ buvo paskirta 1 dešimtininkas ir 50 eigulių, Marcinkonių – 8. Tai Matas Petravičius, Jokūbas, Valentas, Andrius, Tomas ir Mikalojus Matulevičiai, Stasys Brazelevičius ir Martynas Jazukevičius. Tiems eiguliams davė po pusvalakį. Buvo numatytos ir prievolės už tuos pusvalakinius ūkius. Kiekvienas privalėjo dažnai apeiti ar apvažiuoti savo „kvateros“ dalį. Turėjo saugoti tiek medžius, tiek žvėris. Be girininko raštiško leidimo niekam neleista kirsti nei žalių, nei sausų medžių. Kas trys mėnesiai turėjo duoti ataskaitą apie iškirtimui atiduotus medžius, apie sumedžiotus karaliaus reikalams žvėris. Eiguliai privalėjo statyti girioje tiltus, taisyti kelius, valyti takus apie draudynes. Medžioklės metu turėjo statyti palapines, duoti po vieną stiprų (...) vyrą ir pasiūsti ten, kur ir kada paliepta. Eiguliai privalėjo parvežti Varėnos ar kitam dvarui malkas, kartu su dailide statyti pirkias,

taisyti vieškelius, prižiūrėti, kad nebūtų ruošiamos naujos dirvos ar pievos karaliaus giriose, kad eidami per mišką žmonės nesivedžiotų šunų ir nesinešiotų šautuvų⁹.

1. J. Reitelaičio rinkinys, LMAB RS, f. 136–12, l. 3, 9; Tyla, A. Iš kaimo istorijos. Zervynos, sud. J. Aidulis. Vilnius: Lietuvos TSR kraštotyros draugija, 1964, p. 48; Kviklys, B. Lietuvos bažnyčios. Vilniaus archyvoskupija. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1986, t. 5, d. 2, p. 207.
2. Zinkevičiūtė, A. Nuo šventoriaus. Dienovidis, 1991, balandžio 20/27, p. 4.
3. Zinkevičiūtė, A. Nuo šventoriaus. Dienovidis, 1991, balandžio 20/27, p. 4; Provincijos istorijos, Šalčinis (DNP), 1994, balandis, nr. 11, p. 3.
4. Marcinkonių šnektos tekstai, sud. A. Leskauskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 15.

5. Merkinės parapijos metrikinių aktų nuorašai. Jono Reitelaičio rinkinys, LMAVB RS, f. 136–12, l. 8–9.
6. Žemaitis, V. Garsūs Dzūkijos kaimai. Pasivaikščiokime po juos. Lietuvos aidas, 2008, sausio 18, nr. 15, p. 4.
7. Kviklys, B. Lietuvos bažnyčios. Vilniaus archyvoskupija. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1986, t. 5, d. 2, p. 207.
8. J. Reitelaičio rinkinys, LMAVB RS, f. 136–12, l. 3, 9; Kviklys, B. Lietuvos bažnyčios. Vilniaus archyvoskupija. Chicago: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1986, t. 5, d. 2, p. 207.
9. Ординация королевских пуц в лесничествах бывшего Великого Княжества Литовского, Вильна, 1871, с. 63–64, 210–221; Urbelis, M. Čepkelių raisto apylinkių apgyvendinimo raida. Lietuvos TSR architektūros klausimai. Kaunas: Statybos ir architektūros institutas, 1979, t. 6, p. 81; Stanaitis, S. Dzūkijos nacionalinis parkas: kaimai ir gyventojai. Vilnius: Valgra, 2001, p. 126.

Virginija PUGAČIAUSKIENĖ

Kaimo tragedijai atminti

Birželio 24 – oji Musteikos kaimui yra tragiškos atminties diena. Šiomet sukako 70 metų nuo to laiko, kai buvo deginamas kaimas. Paminėti šią datą susirinko daug musteikiškių.

Vis dar anų metų įvykius prisimena mokytoja Julija Kavaliauskienė, tuo metu dar buvusi basakojė mergaičiukė, lydėjusi keturiolikos vežimų vilkstine smėlėta ūlyčia prie kaimo kryžių. Kaimas buvo deginamas, nes nepanoro duoti rusų partizanams duoklių. Tuo metu karas jau ėjo į pabaigą, 1944 m. birželio 6 dieną į Prancūzijos pajūrį, Normandijos provincijoje, išsilaipino vakarų sąjungininkų pajėgos ir pradėjo triuškinėti nacistinės vokietijos kariumenę iš vakarų. Įsivyravo naujos nuotaikos, mūsų kraštui grėsė nauja okupacija iš rytų, žmonės norėjo parodyti, kad tam priešinasi, dėl to kaimas labai nukentėjo.

Musteikos kaimo karo meto istorija yra labai dramatiška. Vis dar nėra įamžinta šalia taip vadinamų Žydų Barakų užkastų žydų atminimo vieta. Musteikiškis Jonas Gaidys (Miko) kažkada pasakojo apie tai, kad tenai žuvo ir niekuo nekalti vaikai, ir suaugę, jis matė juos užkasant. Tuo tarpu žuvusiems ant Bogno (pelkėje) musteikiškiams pastatytame Antano Česnulio išdrožtame kryžiuje musteikiškiai įrašė žodžius: „Broliai, Jėzaus Kristaus vardu maldauju jus, kad visi vienaip sutartumėte, kad būtumėte vienos dvasios ir vienos minties.“ Tai yra paraginimas neužmiršti visų žuvusiųjų.

Didelės nuoskaudos po truputį eina į užmarštį. Dabar kaimas išgyvena atsisiveikinimo su senoliais metų. Kartu keičiasi ir kaimo vidinė dvasia. Nuotaikos yra įvairios, pavasarį įsikūrė kaimo bendruo-

Šalia musteikiškių atnaujinto kryžiaus musteikiškė Adelė Kašėtienė ir Jonas Savickas, šv. Jono vienuolyno kunigas, aukojęs šv. Mišias už žuvusiuosius. Romo NORKŪNO nuotrauka

menė, pasivadinsi „Musteikos pirka“. Tai aktyvių jaunų žmonių susibūrimas, nors dauguma jų gyvena mieste, tačiau stengiasi išsaugoti kaimo tradicijas ir dvasią, kuri telpa į mažą Astos Žūkaitės iškeptos duonos ar kaimiško sūrio gabalėlį, ją primena ir Onutės Grigaitės užraugtos ir iki vasaros išlaikytos sulos puodelis, šiais paprastais gardumynais ir vaišinosi šio paminėjimo dalyviai. Iš kitos pusės atsirado naujų netikėtumų. Seniau kaimo žmonių naudotas žemes suarė jas išnuomavęs ūkininkas. Regis, jog tai yra dar vienas išbandymas kaimui ir žmonėms, nebelieka tradicijų tęstinumo, nes ne traktorius ir ne greito pelno vaikymasis, o tik kruopštus kasdienis triūsas gali išsaugoti žmogaus prisirišimą prie savo krašto, prie kaimo ir prie savo žemės.

Romas NORKŪNAS

Stovyklautojai grybus rinko

Parko direkcija prieš pat „Grybų šventę“, rugsėjo 25–27 dienomis, surengė moksleiviams edukacinę stovyklą, skirtą pažinti grybams. Stovyklą finansavo Varėnos rajono savivaldybė. Šiomet stovykloje dalyvavo aštuoni moksleiviai iš Varėnos „Ažuolo“ ir Merkinės Vinco Krėvės gimnazijų, taip pat iš Matuizų vidurinės ir Marcinkonių pagrindinės mokyklų.

Pasiruošti stovyklai padėjo grybų tyrinėtoja dr. Reda Iršėnaitė. Ji paruošė unikalius plakatus, skirtus supažindinti visuomenę su grybų pasauliu. Džiaugiamės, kad projektas padėjo šiuos plakatus paversti stendais ir juos ateityje bus galima naudoti supažindinant ne tik moksleivius, bet ir kitus Parko lankytojus su paslaptinga grybų karalyste.

Stovykla vyko tris dienas. Keliavome į Bakanauskų telmologinį draustinį, kuriame susipažinome su pelkėje augančiais grybais, aptarėme pelkės ekosistemos savitumus, Darželių kaimo apylinkėse rinkome grybus. Jų radome daugiau nei 30 rūšių – kempininių ir pumpotaukšlinių, drebutinių ir kepurėtųjų. Studijavome stendus, mokėmės juos suprasti, kad galėtume papasakoti Grybų šventės lankytojams. Paskutinį vakarą buvo surengta viktorina – buvo apdovanoti visi jos dalyviai. Jau visai sutemus paėmėme ruošti klausimus Grybų šventės svečiams skambiu pavadinimu „Grybų tiltai – tarmių raštai“:

- Išvardinkite 3 grybų naudas žmogui ir gamtai.
- Kas yra grybų hifai?
- Kokie penki valgomi augalai negali išgyventi be grybų?
- Koks pats didžiausias rastas grybas pasaulyje?
- Kodėl triufeliai tokie ypatingi?

Moksleiviai „Grybų šventėje“.
Virginijos PUGAČIAUSKIENĖS nuotrauka

Grybų žinovai. Emilio TAMOŠIŪNO nuotrauka

Mažiesiems parengėme įvairių mįslių, bandėme sužinoti kaip valgomasias voveraites ar kazlėkus vadina vietiniai grybautojai. Viktorinoje dalyvavo ir maži ir dideli. Geriausiai atsakę gavo ne tik grybų žinovo diplomą, bet ir nemokamą pažintinę kelionę – ekskursiją po Dzūkijos nacionalinį parką ir Čepkelių rezervatą.

Emilis TAMOŠIŪNAS

VISAIS metų laikais graži yra dzūkų šilų ir panemunių gamta.

Dzūkijoje dar gyvuoja senoviniai kaimai, senieji amatai ir verslai.

Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai Jums padės suprasti svarbiausią

Dainavos krašto savybę – etnokultūra gyva gali būti tikrai tada,

kai senolio poringei pritaria čia pat almantis šaltinis.

Brangusis lankytojau, atvykęs į šį kraštą, gerbk ir tausok jo taurų grožį.

Išsamią informaciją apie Parką ir Čepkelių rezervatą

visi svečiai gali sužinoti lankytojų centruose:

Marcinkonyse: Šilagėlių g. 11, Marcinkonys, LT - 65303, Varėnos r.,

tel. **8 310 44466, 8 672 46388** elektroninis paštas: **info@dzukijosparkas.lt**

Merkinėje: Vilniaus g. 3, Merkinė, LT - 65334, Varėnos r., tel. 8 310 57245, 8 672 46275

Elektroninis paštas: **merkine@dzukijosparkas.lt**

„Šalčinį“ rasite ir interneto tinklalapyje **www.cepkeliai-dzukija.lt**

ŠALČINIS

Adresas: Vilniaus g. 3,
Merkinė, LT - 65334, Varėnos r.
Tiražas 1500 egz.

Redkolegija: H. GUDAVIČIUS, E. DROBELIS,
A. ČERNIAUSKAS, M. LAPELĖ,
R. NORKŪNAS, D. BLAŽULIONYTĖ
Maketuotojas: V. ČERNIAUSKAS

Spausdino UAB „Albagrafija“
Pulko g. 96, LT - 62133, Alytus
Tel. 8 315 74140
El. p. alba@infoseka.lt

ISSN 2351-6267